

*Галина Безверхня,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
кафедри теорії і методики фізичного виховання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ІНТЕГРАЦІЯ РУХОВОЇ І РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядається проблема формування міжпредметних зв'язків, яка полягає в одночасному розвитку розумових і рухових здібностей дітей в процесі фізичного виховання, тобто їх інтеграції. Автором здійснено аналіз наукових досліджень, який свідчить про першочергове значення рухової діяльності у становленні психічних функцій дитини і наявності тісного зв'язку між показниками фізичних і психічних якостей у дітей молодшого шкільного віку. Доведено позитивний вплив активної рухової діяльності на розумову працездатність.

Ключові слова: рухова діяльність, розумова діяльність, здібності, молодший шкільний вік, розвиток, фізична культура.

Галина Безверхня

ИНТЕГРАЦИЯ ДВИГАТЕЛЬНОЙ И УМСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА ЗАНЯТИЯХ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ

В статье рассматривается проблема формирования междисциплинарных связей, которая заключается в одновременном развитии умственных и двигательных способностей детей в процессе физического воспитания, то есть их интеграции. Автором осуществлен анализ научных исследований, который свидетельствует о первоочередном значении двигательной деятельности в становлении психических функций

ребенка и наличия тесной связи между показателями физических и психических качеств у детей младшего школьного возраста. Доказано позитивное влияние активной двигательной деятельности на умственную работоспособность.

Ключевые слова: двигательная деятельность, умственная деятельность, способности, младший школьный возраст, развитие, физическая культура.

Halyna Bezverkhnya

INTEGRATION OF MOTIVE AND MENTAL ACTIVITY OF CHILDREN OF MIDCHILDHOOD IS ON EMPLOYMENTS AFTER PHYSICAL CULTURE

The problem of forming of intersubject connections, which consists in simultaneous development of mental and motive abilities of children in the process of physical education is examined in the article, that their integrations. An author is carry out the analysis of scientific researches, which testifies to the near-term value of motive activity in becoming of psychical functions of child and presence of close connection between the indexes of physical and psychical qualities for the children of midchildhood. Special attention in a midchildhood it costs to spare forming of cognitive processes facilities of physical culture. It is set that lag in mental development results in lag in development of physical qualities. Positive influence of active motive activity is well-proven on a mental capacity.

Key words: motive activity, intellection, capabilities, midchildhood, development, physical culture.

Постановка проблеми. Державною програмою «Фізична культура» серед головних вимог до сучасного уроку фізичної культури визначено необхідність здійснення комплексного підходу до розвитку особистості

учня.

Однією з причин погіршення здоров'я підростаючого покоління є недосконалість і низький статус існуючої системи фізичного виховання дітей, в основі якої є відсутній принцип єдності психічного і фізичного розвитку.

Фізичне виховання традиційно розглядається лише як засіб оптимізації фізичного стану людини, який не сприяє інтелектуальному і соціально-психологічному розвитку, що помітно обмежує можливості цілісного виховання людини (Н. Москаленко, 2007).

Особливу увагу в молодшому шкільному віці варто приділяти формуванню пізнавальних процесів засобами фізичної культури.

Зміст уроків фізичної культури в основному спрямований на навчання руховим умінням, навичкам і розвиток рухових якостей. У той же час, вчителі недостатню увагу приділяють вирішенню ще одного дуже важливого завдання – розвитку розумових здібностей дітей засобами фізичної культури.

Застосування засобів для розвитку розумових здібностей на уроках фізкультури має велике значення в першу чергу тому, що засвоїти величезний потік інформації не завжди вдається у системі загальноосвітньої діяльності. І тільки в руховій ігровій діяльності можна досить повно розвивати здібності дитини [3; 7].

Державною програмою «Фізична культура» серед головних вимог до сучасного уроку фізичної культури визначено необхідність здійснення міжпредметних зв'язків, які і будуть визначати інтеграцію рухової та розумової діяльності школярів.

Треба відзначити, що вирішення даної вимоги повинно здійснюватися не тільки в системі уроків фізичної культури, а й при проведенні всіх форм фізкультурно-оздоровчої роботи у загальноосвітній школі.

Донедавна, зміст початкової освіти визначався переважно в організації викладання предметів, але нині існує нова проблема: поєднати предметну основу навчання з інтеграцією змісту. Інтеграція вважається необхідним дидактичним засобом, що уможливорює створення в учнів цілісної картини світу [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями вчених встановлено, що негативний вплив навчального навантаження на функціональний стан і здоров'я школярів особливо чітко виявляються на перших роках навчання у школі. У даний період низький рівень працездатності поєднується з низькою успішністю, особливо в тих предметах, які вимагають підвищеної уваги до координації дрібних м'язів рук і артикуляції (читання, малювання, письмо) (М. Воробйов, О. Дубогай, Т. Круцевич, Н. Москаленко).

Підвищені вимоги до дітей призвели до збільшення обсягу та інтенсивності навчально-пізнавальної діяльності у молодших школярів. Часто навчальний процес перевантажується додатковими заняттями. Це призводить до збільшення навчального навантаження, що, в свою чергу, впливає на особистісний розвиток і стан здоров'я дітей (Г. Крайг, О. Савченко).

Вивчаючи особливості фізіологічного і фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку, вчені відмічають, що саме в цьому віці закладається фундамент подальшого фізичного розвитку, формуються основні уміння та навички (М. Антонова, Н. Москоленко, А. Хрипкова, С. Цвек).

Узагальнюючи результати досліджень останніх років, присвячених взаємозв'язку розвитку рухових якостей і психічних процесів, інтелекту і фізичної підготовленості, а також роботи, що характеризують вплив рухового режиму на розумову працездатність (Е. Вільчковський, Т. Каданцева, Г. Костюк, А. Петровський, Т. Ротерс, М. Ярошевський),

можна зробити висновки: усі вони свідчать про те, що, по-перше, моторний і психічний розвиток тісно взаємопов'язані, по-друге, високому рівню моторного розвитку відповідає більш високий рівень психічного розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета статті: дослідити інтеграцію рухової і розумової діяльності на заняттях з фізичної культури з дітьми молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фізичний розвиток – це комплекс морфо-функціональних показників організму, його рухових здібностей, які обумовлені внутрішніми факторами та умовами навколишнього середовища, а також процес зміни морфо-функціональних властивостей організму в процесі життя. Дослідження показників фізичного розвитку дають можливість установити його рівень.

Розумові здібності – індивідуально-психологічні особливості людини, які проявляються в діяльності і є умовою успішності її виконання. Від здібностей залежить швидкість, глибина, легкість і прозорість процесу оволодіння знаннями, уміннями та навичками.

Своєчасному формуванню й успішній перебудові всіх психічних процесів значною мірою сприяє цілеспрямована рухова діяльність.

Рухову сферу дитини складають різноманітні рухи: ходьба, біг, лазіння, кидання і ловля м'яча, стрибки тощо. Їй доступні вправи, що вимагають прояву швидкості, спритності, координації багатьох, але невеликих м'язових зусиль. Усе це створює передумови для оволодіння трудовими навичками і складними фізичними вправами, що включені в шкільну програму з фізичної культури [6].

Для дітей молодшого шкільного віку природною є потреба у високій руховій активності. Вона закладена спадкоємною програмою індивідуального розвитку дитини й обумовлює необхідність постійного підкріплення функціональних можливостей організму, які збільшуються.

Якщо ці органи і структури не виявляють постійної активності, то процеси їхнього розвитку гальмуються і, як наслідок цього, виникають різноманітні функціональні і морфологічні порушення. Разом з тим, постійна активність є свого роду «пусковим механізмом» прогресивного підвищення функціональних можливостей дітей.

Рухові можливості людини, у тому числі і дитини, залежать від особливостей розвитку ряду психічних функцій: м'язово-рухливих відчуттів і сприймань, сприйняття простору, сенсомоторних процесів, пам'яті, мислення, уваги. Розвиток м'язово-рухових відчуттів дитини протікає безупинно [9].

Одним із негативних явищ традиційних і нових систем освіти є розрив між фізичним вихованням і всіма іншими видами навчальної діяльності у процесі навчання, який може забезпечити освітній, оздоровчий та виховний ефект [3; 7].

Головною умовою розвитку здібностей в період навчання є спільна ігрова діяльність, під час якої дитина не тільки рухається, а й легко запам'ятовує всі почуття в даний період [2; 8].

Створення умов для розвитку розумових, інтелектуальних і творчих здібностей дітей в ігровій діяльності підвищують роль занять фізичною культурою та інтерес до цього предмету.

Розв'язання оздоровчих, освітніх, виховних завдань найкраще реалізується в умовах ігрової рухливої діяльності, яка створюється в ході уроку фізичної культури [5].

Підготовка вчителя до уроку фізичної культури, на якому реалізуються міжпредметні зв'язки, передбачає врахування:

- вихідного рівня розумового розвитку дитини;
- зацікавленості окремими видами діяльності;
- обсягу знань дітей з матеріалу, який вивчається на загальноосвітніх предметах.

Велике значення має включення в урок ігор, які відкривають нові значення для дітей, дають можливість дитині пізнавати нові сфери її діяльності.

При проведенні ігор та естафет, які спрямовані на формування міжпредметних зв'язків, вчитель повинен використовувати як методичні, так і організаційні прийоми, які сприяють підвищенню ефективності уроку. Так, для підтримки зацікавленості до уроку вчитель може використовувати комплекс різних стимулів: створення педагогічних і проблемних ситуацій, формування передумов для самостійних і творчих дій дитини [1; 5].

Використання ігор і естафет для реалізації міжпредметних зв'язків залежить від кількох складових компонентів.

1. Від здібностей, які дитина вже змогла проявити в процесі навчальної діяльності.

Для розвитку здібностей вчителі повинні знати види діяльності, які краще за все засвоєні дитиною, пов'язані з її інтересами, задоволеннями. Врахування здібностей, які дитина вже змогла реалізувати, необхідні не тільки для розвитку, а і для того, щоб направити і підтримати розвиток таланту.

2. Максимальне використання інтересу дітей.

Розвиток здібностей пов'язаний з самостійною діяльністю дітей. Дитина спрямує всі зусилля в тому випадку, якщо повністю усвідомлює мету і зміст діяльності [1; 5].

3. Для розвитку здібностей необхідна мотивація.

Мета кожної дії, що розвиває і стимулює здібності, відбивається на розвитку особистості, яка здатна досягти в окремій галузі великих успіхів.

4. Організовувати і спрямовувати розвиток здібностей як виду діяльності.

Заняття дитини згідно з її віком повинні бути спрямовані на

отримання різних навичок [1; 5].

Одним із нових напрямків є втілення в практику роботи вчителів фізичної культури сюжетних уроків, які забезпечують оптимальні умови для розвитку творчого потенціалу учнів, формування міжпредметних зв'язків [1; 5].

Сюжетні уроки спрямовані: на формування рухових вмінь і навичок; розвиток рухових якостей; на формування інтелектуального розвитку через отримання певної системи знань; на формування емоційної сфери – ігрова ситуація сприяє отриманню задоволення [5].

Сюжетний урок – це «велика тематична гра, яка може тривати одне чи декілька занять» [5, с. 61]. Підготовка до сюжетного уроку фізичної культури починається з визначення теми і мети заняття. Вчитель повинен спланувати систему власних дій організаційно-методичного характеру – підготовка інвентарю і обладнання, підбір методів організації, визначення фізичного навантаження, оцінку результатів діяльності, акцентуючи увагу на позитивних якостях та досягненнях учнів, на задоволенні їх потреби в самоствердженні та спілкуванні.

Планування сюжетного уроку потребує від вчителя раціонального розподілу часу на вирішення освітніх завдань (тому що в ході уроку діти отримують знання з теми сюжету про різні явища природи, сфери діяльності людини) і часу, який відводить учитель на підвищення рухової активності, навчання рухових дій.

Велику увагу приділяють естетичним аспектам уроку фізичної культури та виразності рухів, музичному супроводу занять. Важливим є мовлення педагога, його вміння створити ігрову ситуацію для того, щоб діти повірили в неї як у реальність, незвичайну атмосферу слів, асоціацій, бажань дітей [1; 5].

Для формування теоретичних знань з фізичної культури була

розроблена і впроваджена в практику роботи загальноосвітніх шкіл система інтегрованих уроків фізичної культури згідно зі змістом теоретичного матеріалу, який представлений у спеціальних зошитах, розроблених Н. Москаленко [5].

Розробка інтегрованих уроків починається з чітко визначених завдань:

- збереження та покращення фізичного стану дитини;
- розвиток творчих здібностей учнів;
- розвиток пізнавальних інтересів, здійснення міжпредметних зв'язків;
- виконання вимог державної програми щодо засвоєння теоретичного матеріалу з предмету «Фізична культура».

Методика розробки інтегрованих уроків передбачає:

1. Визначення рівня розвитку дітей, класу в цілому (в тому числі їхніх якостей і здібностей).
2. Визначення довгострокових, термінових завдань і способи їх вирішення.
3. Визначення часу, який повинен витратити учень на засвоєння різних видів діяльності і особливо рухової діяльності.
4. Залучення батьків.
5. Визначення способів оцінки успіхів учнів.
6. Врахування інтересів і потреб учнів.

Інтегровані уроки проводяться у взаємозв'язку з іншими предметами: валеологія, природознавство, малювання, музика, українська мова, ОБЖД, хореографія.

Підготовка до уроку передбачає розробку окремих завдань для дітей, батьків. Наприклад: придумати нову рухливу гру, знайти і розповісти про спортивні нагороди своїх батьків для створення музею спортивних нагород, скласти спортивний кросворд. Таким чином, учитель вирішує

проблему формування творчої думки, а учень стосовно знань займає свою особисту життєву позицію [5].

Основним змістом інтегрованих уроків є поєднання окремих видів діяльності в ігровій формі (наприклад, театральній), різноманітних завдань – це виконання малюнків, складання та розв'язання кросвордів, відповіді на запитання, творчі завдання, фізичні вправи. Треба намагатися, щоб дитина ставала діяльним, зацікавленим учасником процесу оволодіння знаннями.

Основну увагу слід приділяти руховій діяльності в ході уроку – це різноманітні фізичні вправи, рухливі та народні ігри, естафети, які достатньо добре засвоєні дітьми на уроках фізичної культури [5].

Метою запропонованих уроків визначено формування стійкої потреби у здоровому способі життя.

Необхідно звернути увагу на розширення уяви дітей про світ спорту, риси характеру, притаманні спортсменам, виховання культури поведінки під час спортивних занять і особливо змагань.

Створення атмосфери постійного психологічного комфорту, підтримки має вирішальне значення у розв'язанні проблеми формування стійкого інтересу до занять фізкультурою та спортом і вимагає комплексу певних заходів з боку вчителя, таких, як різні форми організації занять, творчі та цікаві домашні завдання.

Вчитель повинен: чітко уявляти тему занять і уміти формулювати її образно; здійснювати навчання руховим умінням і навичкам, використовуючи сюжетно-образне викладання, створення позитивного емоційного фону.

Кожне заняття повинно орієнтуватися на основну мету – і представляти завершення, логічно пов'язане з попереднім і наступним заняттями.

Вплив заняття на дітей має бути достатньо різнобічним в освітньому,

оздоровчому та виховному відношенні. Особливу увагу треба приділяти активності, самостійності, відповідальності і творчому підходу до занять.

Висновки і перспективи. Отже, численні дослідження свідчать про першочергове значення рухової діяльності у становленні психічних функцій дитини і наявності тісного зв'язку між показниками фізичних і психічних якостей у дітей молодшого шкільного віку. Встановлено, що відставання у розумовому розвитку призводить до відставання в розвитку фізичних якостей. Доведено позитивний вплив активної рухової діяльності на розумову працездатність.

Таким чином, проблема формування міжпредметних зв'язків полягає в одночасному розвитку розумових і рухових здібностей дітей в процесі фізичного виховання, тобто їх інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дик Н. Ф. Развивающие занятия по физической культуре и укреплению здоровья для дошкольников / Дик Н. Ф., Жердева Е. В. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. – 147 с.
2. Дубогай О. Д. Развитие творческой личности школьника средствами физической культуры / Дубогай О. Д. // Нива знань. – 1999. – № 3. – С. 52–54.
3. Дубогай О. Д. Интеграция познавательной и двигательной деятельности в системе обучения и воспитания школьников / Дубогай О. Д. – К. : Оріяни, 2001. – 152 с.
4. Кругляк О. Реализация межпредметных связей учителя физической культуры у процессе физического воспитания учнів молодшого шкільного віку / Кругляк О. // Молода спортивна наука України. – Львів, 2004. – Вип. 8. – Т. 3. – С. 171–174.
5. Москаленко Н. В. Фізичне виховання молодших школярів : [Монографія] / Н. В. Москаленко. – Дніпропетровськ : Вид-во «Інновація»,

2007. – 279 с.

6. Москаленко Н. В. Критерії оцінки стану здоров'я та рухових здібностей дітей шкільного віку / Москаленко Н. В., Анастасьєва З. В. – Дніпропетровськ, 2000. – 38 с.

7. Пангелова Н. Є. Інтеграція фізичного і розумового розвитку старших дошкільників засобами туризму / Пангелова Н. Є. // Збірник наукових праць II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму в закладах освіти». – Тернопіль : «Астон», 2004. – С. 47–58.

8. Стародубцева И. В. Умственное развитие школьников в процессе физического воспитания / Стародубцева И. В., Коротков Е. А. // Физическая культура : воспитание, образование, тренировка. – 2005. – № 3. – С. 18–22.

9. Шамардина Г. Н. Основы теории и методики физического воспитания / Шамардина Г. Н. – Днепропетровск : Пороги, 2003. – 321 с.